

NOTĂ INTRODUCȚIVĂ

În 1905, Ioan Petrovici – pe atunci având 23 de ani – își publica teza de doctorat intitulată *Paralelismul psiho-fizic*, care era, totodată, și prima teză de doctorat în filosofie susținută în România. Coordonator i-a fost Titu Maiorescu, care a solicitat un referat profesorului Ion Crăciunescu, cunoscut în epocă pentru lucrarea *Le peuple Roumain d'après ses chants nationaux. Essai de littérature et de morale* (prezentată ca teză secundară de doctorat la Sorbonne, în 1874, și publicată în același an la Hachette sub semnătura Jean Cratiunescu). Crăciunescu, deși lipsit de pregătire sau de lucrări de specialitate, preda din 1878 cursuri de psihologie („psihologie, pedagogie și estetică”) în cadrul Facultății de Filosofie de la București. După ce a expus pe scurt problemele cu care se confruntă filosofia în a stabili raportul dintre minte și corp și a înșirat în mod nesistematizat soluțiile metafizice propuse de-a lungul timpului de diferitele școli (spiritualism, idealism, materialism, monism, paralelism etc.), Crăciunescu a apreciat teza de doctorat a lui Petrovici ca pe o strădanie – originală și bine scrisă – de a introduce „*Lucidus ordo*” în acest hățiș doctrinar.

Presa culturală a fost însă mai puțin caritabilă, căci prima teză de doctorat în filosofie susținută în România argumenta într-o direcție care se opunea curentului materialist reducționist. Bogdan-Duică, un critic literar cu o minte ascuțită, interesat de filosofie și nu lipsit de cunoștințe în ceea ce privește noile direcții ale psihologiei, îi reproșează tânărului Petrovici, în *Revista generală a învățământului*, tocmai faptul că ignoră noile teorii științifice, care au reușit mai bine decât filosofia să producă certitudini în explicarea minții. O astfel de certitudine este, de pildă, ideea că viața mentală se reduce la senzații și reprezentări derivate din senzații – acesta fiind „faptul fundamental” al teoriei cunoașterii. Petrovici, crede el, neagă evidențele științifice și susține o teorie greșită, aflată „în marginile speculației necontrolate de știința naturei” – un paralelism psihofizic care nu admite cauzalitate între minte și corp. Se pare că nici Bogdan-Duică nu a avut acces teoretic, așa cum nu a avut nici profesorul Crăciunescu, la miza tezei lui Petrovici, care era una filosofică, iar nu psihologică (rezolvarea problemei minte–corp în acord cu doctrina kantiană a formelor *a priori* și, în același timp, cu rezultatele experimentale). Teoria kantiană a fenomenului și noumenului nu părea însă să-l intereseze pe Bogdan-Duică, prin urmare s-a mulțumit să o demită laconic ca pe „o construcție deșartă”.

Unele dintre neînțelegerile celor doi țin de utilizarea diferită a termenilor. Prin „știință”, de pildă, Bogdan-Duică înțelege strict știința experimentală, în vreme ce Petrovici, influențat de Maiorescu, utilizează termenul într-un sens mai larg, care poate fi atribuit și filosofiei. Bogdan-Duică pare să vadă un conflict între filosofie și știință, în vreme ce, pentru Petrovici, filosofia este un fel de „știință generală” care fixează problematica și conceptele „științelor particulare” (deci și psihologiei). Petrovici nu era nici pe departe dezinteresat de rezultatele științelor experimentale, așa cum pare să sugereze Bogdan-Duică (o dovadă, printre multe altele, este și faptul că cea de a doua parte a polemicii îl prinde în laboratorul de

psihologie experimentală al lui Wundt de la Leipzig – un loc de „stagiu” pentru mulți alți studenți ai lui Maiorescu). Odată cu răspunsul lui Petrovici la critica lui Bogdan-Duică, publicat (la sugestia lui Maiorescu) tot în *Revista generală a învățământului*, urmat de replica celuilalt, centrul discuției se mută de la lecturile „deficitar” ale tânărului doctor în filosofie la problematica raportului minte–corp.

Polemica dintre Petrovici și Bogdan-Duică este, în esență, confruntarea a două poziții care se aflau în rivalitate încă de la jumătatea secolului al XIX-lea, în contextul a ceea ce s-a numit „controversa materialismului”¹. De pe poziții naturaliste și materialiste, Bogdan-Duică afirmă dependența proceselor mentale de sistemul nervos și – mai mult decât atât –, în termeni care îl evocă pe Carl Vogt², *originea* acestor procese în activitatea cerebrală. De pe o poziție coerentă cu doctrina kantiană, Petrovici (care altminteri admitea dependența existenței sufletului de existența sistemului nervos) susține că nu poate exista cauzalitate între minte și corp, întrucât ambele au un statut *fenomenal*. Atât fenomenele simțului intern, cât și fenomenele simțului extern sunt „aparențe” (în sens kantian), iar nu realități în ele însele, prin urmare unele nu pot fi originea celorlalte. Originea lor comună nu poate fi decât noumenul, ceea ce explică și concordanțele dintre cele două seturi de reprezentări puse în evidență de către psihofizică pe cale experimentală. Este ca și cum realitatea unică și inaccesibilă („lucrul în sine”) ne-ar vorbi pe două limbi diferite: limba simțului intern și limba simțului extern³. Această poziție argumentată de Petrovici este descrisă, în termenii de astăzi, ca o „teorie a dublului aspect” care poate fi trasată înapoi până la Spinoza, fiind ulterior ajustată și profesată de oameni de știință influenți precum Fechner și Wundt. Din aceeași poziție derivă, la Petrovici, și argumentul central împotriva reducționismului materialist: mintea nu poate fi redusă la *corp* sau la *materie*, căci materialul și corporalul sunt condiționate de formele minții noastre și nu pot fi aplicate „realității obiective”.

Petrovici a recurs deci la doctrina kantiană pentru a argumenta paralelismul psihofizic, dar trebuie să avem în minte faptul că el l-a citit de la bun început pe Kant în cheie ontologică: „lucrul în sine” este realitatea obiectivă, fundamentală –, iar această înțelegere a păstrat-o toată viața.

[MONA MAMULEA]

¹ Controversa a fost pe scurt expusă în textul meu, „Mintea ca obiect al cercetării experimentale...”, pp. 153–156, în volumul de față.

² „... eul nostru se formează în noi și prin noi, cu încetul (în condiții care se descriu în psihologii), și, după o comparație admirabilă a lui Ziehen, ca o scoică de melc pe care, după ce a secretat-o, melcul o poartă pretutindeni cu sine” (p. 208, în volumul de față; cf. îndrăzneța zicală a lui Carl Vogt, reprodusă în „Mintea ca obiect al cercetării experimentale...”, nota 12, p. 154 în volumul de față).

³ Vezi Ion Petrovici, *Paralelismul psiho-fizic*, București, Socec, 1905, p. 75.